

8. Актуальные проблемы диагностики задержки психического развития детей // Под ред. К. С. Лебединской. – М., 1982. – 61,111 б.
9. Борякова Н. Ю. Ступеньки развития. – М., 2000. – 13,78 бб.
10. Выготский Л. С. Лекции по психологии. – СПб., 1999. – 34,88 бб.

МРНТИ: УДК 81.42

МРНТИ 16.21.25

Л.М. Шайкенова¹, А.М. Ахметкалиева²

¹ф.ғ.д., ал-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, филология және әлем тілдері факультеті, жалпы тіл білімі және еуропалық тілдер кафедрасының профессоры, Алматы қ., Қазақстан

²ал-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, филология және әлем тілдері факультеті, жалпы тіл білімі және еуропалық тілдер кафедрасының магистранты Алматы қ., Қазақстан

АКАДЕМИЯЛЫҚ ДИСКУРСТАҒЫ КОД АУЫСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕСІ

Аңдатпа

Мақала кодты ауыстырудағы тілдің өзара үндесуімен қатар жүретін құбылыс ретінде қарастырады. Авторлар кодтың тілдік жүйедегі қалыптасу механизмі түсіндіріледі, кодты аударуды қолдану себептері талқыланып, ғалымдардың осы құбылысқа байланысты көзқарастары ұсынылған, сонымен қатар осы құбылыстардың атауларына қатысты терминологиялық мәселелер жиынтығы қозғалған.

Қазіргі лингвистикадағы коммуникативтік зерттеулер жеке тұлғаның тілдік санасын зерттеуге негізделі отырып, тіл білімінің антропологиялық парадигмалары аясында адамның коммуникативті мінез-құлқын модельдеуге тырысады. Аталмыш мақалада академиялық дискурстағы кодтарды ауыстыру жөнінде сөз болады.

Сонымен қатар мақалада ағылшын тілі Қазақстанның білім жүйесінде ең алдыңғы қатарда тұрғаны белгілі, бұл жалпылама тіл байланыстары мәселелеріне, соның ішінде код ауыстыру деген қызығушылық тудырып отыр. Осыған орай Қазақстанның білім саласындағы қазақ-орыс-ағылшын код ауыстыру құбылысының айтарлықтай көрініс табуын айқындап, осы арқылы бұл мәселені нақты зерттеу қарастырылған.

Түйін сөздер: код, дискурс, код ауыстыру мәдени код

Аннотация

Л.М. Шайкенова¹, А.М. Ахметкалиева²

¹д.ф.н., профессор Казахского национального университета им. аль-Фараби, факультета филологии и мировых языков, кафедры общего языкознания и европейских языков,

²магистрант Казахского национального университета им. аль-Фараби, факультета филологии и мировых языков, кафедры общего языкознания и европейских языков

МЕТОДИКА ПЕРЕКЛЮЧЕНИЯ КОДА В АКАДЕМИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

В статье освещается явление под названием «кодовое переключение», сопровождающее взаимное проникновение языков. Авторы объясняют механизм функционирования кодов в языковой системе, обсуждают причины использования кодового переключения, анализируют взгляды ученых на данное явление. Также затронута терминологическая проблематика, относящаяся к номинации этого явления.

Коммуникативные исследования в современной лингвистике направлены на моделирование коммуникативного поведения человека в сфере антропологических парадигм лингвистики на основе изучения языкового сознания личности. В данной статье обсуждается замена кодов в академическом дискурсе.

Также известно, что в настоящее время английский язык выдвигается на передовые позиции в системе образования Казахстана, что определяет интерес к проблеме общей взаимосвязи языков, включая к замену кодов. В связи с этим было выявлено значительное влияние замены кода в казахском, русском и английском языках в системе образования Казахстана, что обеспечило четкое изучение этого вопроса.

Ключевые слова: код, дискурс, культурный код, переключение кода

Abstract

L.M. Shaikenova¹, A.M. Ahmetkalieva²

¹d.ph.s, professor of faculty of philology and world languages, department of general linguistics and european languages, al-Farabi, Kazakh National University

²master program student of faculty of philology and world languages, department of general linguistics and european languages, al-Farabi, Kazakh National University

CODE SWITCHING TECHNIQUE IN THE ACADEMIC DISCOURSE

In article the researchers highlight the phenomenon called "code switching", accompanying the mutual penetration of languages. The authors explain the mechanism of functioning of codes in the language system, discuss the reasons for using code switching, analyze the views of scientists on this phenomenon. Also they touched upon the terminological issues related to the nomination of this phenomenon.

Communication studies in modern linguistics are aimed at modeling the communicative behavior of a person in the field of anthropological paradigms of linguistics based on the study of the linguistic consciousness of the individual. This article discusses the replacement codes in academic discourse.

It is also known that at present English is being promoted to the forefront in the education system of Kazakhstan, which determines the interest in the problem of the general interrelation of languages, including the replacement of codes. In this regard, a significant impact of code replacement in Kazakh, Russian and English was revealed in the education system of Kazakhstan, which provided a clear study of this issue.

Key words: code, discourse, cultural code, code switching.

Кіріспе

Соңғы жылдардағы ғылыми жұмыстарды «дискурс» термині оның контекстік толықтырылуы секілді айтарлықтай кеңінен қолданыста. Дискурс терминінің кең мағынасы – сөз жүйесін ұйымдастыруды, сондай-ақ осы немесе басқа да уақыт кезеңдеріндегі шынайылықты қайта ұсынылып және жіктелуіне сәйкес белгілі бір қағидаларды әлеуметтік қамтамасыз ету. Дискурсты ұйымдастырып толықтыру әр түрлі анықтамалық мағыналарда сақталынады, бұл оның сөзсіз рәсімділігін, алдын ала тағайындалғандығын, келісімді бірізділігін білдіреді. Дискурс қандай-да бір мүддемен байланысты: біріншіден, тіл жүйе ретінде дискурста өз ережелерін кірістіріп отырады (бұл жерде дискурстың мәдени ерекшелігі көрінеді); екіншіден, дискурс белгілі бір әлеуметтік топтың аясындағы байланысы немесе қарым-қатынасының белгілі бір жағдайдағы байланысымен белгілі бір стереотиптерге, кеңістік пен уақыт ережелеріне негізделген байланыс жағдайларымен анықталады [1, 12-23 б.].

Дискурсті зерттеудің келесі маңызды кезеңі – оның түрлік тиістілігі. Зерттеуде академиялық дискурс зерттелуде. Біз дискурстың бұл түрін белгілі бір әлеуметтік-лингвистикалық белгілерінің жиынтығы негізінде келесідей бөліп қарастырамыз: байланыс мақсаты, агенті, хронотипі, құндылығы, стратегиясы, жанры, үлгілі мәтіні мен дискурсты формулалары бойынша [2, 280 б.].

Академиялық дискурстың институционалдылығы әлеуметтік қызметтің мәртебелік-рөлдік қарым-қатынасы және байланыс мақсатымен анықталады. Е.И. Шейгал: «Институционалды дискурс – бұл қоғамдық институттарда қолданылатын қарым-қатынасы олардың құрамдас бөлігі болып табылатын дискурс» – деп жазды [3, 177 б.]. Академиялық дискурстың мақсаты жоғары білімді мамандарды дайындауға бағытталған жоғары оқу орындарындағы кәсіби педагогикалық қарым-қатынас деп санауға болады. Қарым-қатынастың аталмыш типінің мақсаты әлеуметтік болып саналады, сондықтан академиялық дискурсты біз дискурстың институционалды типіне жатқызамыз.

Ауқымды аргументативтік әлеуетімен түсіндірілетін және бұл мәтіндердің көпшілік орындарға арналғандығы мен тыңдаушылардың назарын бірден аударуға икемделген және олардың сана-сезімі мен эмоциясына негізделгендігінің айтарлықтай маңыздылығын ескеретін болсақ, академиялық дискурста егер лексикалық және стилистикалық құралдар қолданылатынын ескерген жөн [4, 62-65 б.].

Объектілер мен әдістер

Академиялық дискурстың тілдік құралдарына қатысты түсініктік құралдары (көрнекі және белгілейтін қызметтерді атқаратын эмоционалды-бейтарап) басым болатындығын да айта кеткеніміз дұрыс. Академиялық дискурс тілінде орынды дұрыс құндылықтарды лауазымдандыру операторлары басымдылығы («жалғастыру»), «қажет», «тиіс»), маңызды факт болып табылады. Академиялық дискурс қатысушыларының агенттері ретінде оқытушы және студент клиент болып табылады.

Академиялық дискурс қарым-қатынас, ақпарат беру, білім алмасу салаларын бейнелейді. Бұл ерікті, зияткерлік және эмоционалды салаларына әсер етуге талпынсынан орын алатын қарым-қатынас қызметтерінің ерекшеліктерін анықтайды. Лингвистикалық ғылым ғасырлар шегінде қазіргі қоғамның динамикалық, интеграциялық және жаһандық құбылыстарға, сонымен қатар, әлемдік қоғамдағы ұлтаралық байланыстардың кеңеюінің даму үрдістеріне негізделген тілдік байланыстар мәселелері ерекше қызығушылықпен сипатталады [5, 250 б.].

Қазіргі таңда ағылшын тілі ең үлкен танымалдылыққа ие. Ағылшын тілін халықаралық қарым-қатынас, интернационалды, әмбебап, жаһандық, сондай-ақ әр түрлі мемлекет өкілдерінің кеңейтілген қауымындағы үндестік франкы ретінде қарастырылады [6, 93 б.].

Бір тіл элементтерінің басқа тіл дискурсына енуі сол тілде сөйлеушілердің кросс-мәдени қарым-қатынастарына негізделген тіл дамуы мен қалыптасуындағы өз алдына орынды заңдылығын көрсетеді. Міне, осы арқылы тілдің «таралуы» тілдік-мәдени қоғамдастықтардың өзара қатынастарының белсенділігіне қарағанда тиімдірек әрі серпінді болып келеді. Шет тіліне қосылу дискурсына үздіксіз үрдіс барысындағы ауыстыру мен қолданудан кодтардың өзара сәйкес құлдырауы мен өрлеуі әлеуметтік факторларға негізделгендігін айта кеткеніміз жөн. Осындай өрлеулердің бірі қазіргі таңда, яғни бүкіләлемдік жаһандану аясында ағылшын тілі әлемдік қоғамдастық тіліне айнала отырып, жаңа ауысулар мен бөгде мәдени реалия атауларымен қарқынды баюынан жүзеге асып отыр [7, 60 б.].

Талқылау

Зерттеудің әдіснамалық негізі код ауыстыруды зерттеудің барлық аспектілерінің өзара байланысын түсіну болып табылады – олардың білімінің психолингвистикалық механизмдері, олардың құрылымы, прагматикалық және стилистикалық функциялары.

Код ауыстыру (сонымен бірге, кодтарды араластыру) сөйлеу үрдісіндегі тіл білімінде сөйлемдер немесе сөз бөлшектерді білдіреді және бұл ретте сөйлеушінің бір тілден басқа тілге немесе диалектке және керісінше кездейсоқ, кенеттен ауысуын жүзеге асырады. Код ауыстыру көбінесе мәнмәтінге байланысты. Бұл феномен ауызша да, жазбаша да сөйлеу тілінде көрініс табуы мүмкін. Интерференцияға қарағанда, кодқа көшіру тілді толықтай ауысуын жүргізеді. Мысалы, басыңқы сөйлем бір тілде айтылса, ал бағыныңқы сөйлем басқа тілде болуы мүмкін. Код ауыстыру – этнотілді аймақтарда жиі кездесетін жағдай [8, 264 б.]. Тілге қайта код қою, әсіресе тұрғындарының көпшілігі тіл сөйлеушілері әртүрлі идиомдарды құрайтын, саны жағынан байырғы халықтардан, бірақ терминологиясының дамуы жағынан әлеуметтік-экономикалық мәртебе деңгейлері бойынша басқа тілдің сапасының артықтығына орын беретін аймақтарда кездеседі [9, 86-90 б.].

Ағылшын тілі Қазақстанның білім жүйесінде ең алдыңғы қатарда тұрғаны белгілі, бұл жалпылама тіл байланыстары мәселелеріне, соның ішінде код ауыстыру деген қызығушылық тудырып отыр. Осыған орай Қазақстанның білім саласын қазақ-орыс-ағылшын кодауыстыру құбылысының айтарлықтай көрініс табуын айқындап, осы арқылы бұл мәселені нақты зерттеуге алып келеді [10].

Қазіргі замандағы білім берудің негізгі мақсаты – еңбек нарығында бәсекеге қабілетті, құзіретті, өз жұмысын жақсы білетін, жан-жағына бағыт-бағдармен қарайтын, әлемдік стандарт деңгейінде нәтижелі жұмысқа, кәсіби өсуге, әлеуметтік-саяси оңтайлы тез әрекет жасауға, болып жатқан өзгерістерге тез бейімделуге, қабілетті білікті маман, индустриалды-инновациялық жағдайды шешуге лайық, өз қалауы мен қоғам талабына сай өзін көрсете білуге бейім, өз ойын еркін айта алатын, жоғары білімді, ұлттық тілді, тарихты жетік меңгерген, отандық және әлемдік мәдениетті бойына қалыптастырған, шығармашыл маман дайындау [11, 82-92 б.].

Жоғары тиімді білім беру жүйесі – шет тіліндегі қарым-қатынастың өсуін қамтамасыз ететін факторлардың бірі. Қауіп-қатер мен жаһандануды ескере отырып, оң нарықтық экономика жағдайында сапалы өзгерістерді қамтамасыз ету – Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде жүргізіліп жатқан реформалардың мақсаты. Мәдениетаралық және коммуникациялық құзыреттілік құрылымы білім беру құзыреттілігінің сипатын көрсетеді және өзінің жеке білімін, өз тілін және басқа да мәдениеттерді, өз білімін іс жүзінде қолдану дағдылары мен қабілеттерін, өз білімін жүзеге асыруға ықпал ететін жеке қасиеттер жиынтығын қамтитын күрделі жеке білім болып табылады [12, 12-15 б.].

Код ауыстыру қостілді сөйлеуді алма-кезек қолдану тілдік байланыс сөзсіз жүретін мультилингвальды және полимәдени қоғамда айтарлықтай маңызды рөл атқарады. Аталған құбылыс шет тілін оқыту саласында да ерекше қызығушылық тудырады. Осылайша, шет тілін оқыту үрдісіндегі кодқа көшіру қатынастары мен код ауыстыру себептерінің шиеленіскен пікірталастарды тарту ортасы ретінде осындай аспектілер жататындығын ескерген жөн.

Шет тілін оқыту үрдісінде кодқа көшіру мәселелері әр түрлі теориялық және тәжірибелік зерттеулерге түрткі болатын үлкен резонанс туғызды.

М.Мартин-Джонс (2000) бойынша, бұл орайдағы зерттеулер 1980-жылдары ғалымдар алғаш рет сабақ уақытында даярланып, көптеген лингвистикалық зерттеулердің негізі ретінде талдап, аудиожазбаларды қолдана бастаған кезден бастау алған [13, 1-9 б.]. Код ауыстыру секілді құбылыстарға деген пікір аталмыш мәселелермен тікелей айналысқандар арасында сантарапты әсер тудырғандығын да ескергеніміз дұрыс.

Шет тілін оқыту үрдісінде студенттердің сөйлеуінде ана тілін қолдануы осы уақытқа дейін тілді толық меңгерудегі тосқауыл болатын кері құбылыс ретінде қарастырылып келді. Мұның басты себебі код ауыстыру екі тілді кездейсоқ араластыру болып саналды, сондықтан студенттерге бір тілден басқасына еркін ауысып отыруға рұқсат берілмеді. Бұл бағытты қолдаушылар Chaudron (1988), Lightbown (2001) оқу аудиториясында тек оқытылатын тілді қолдануын тілді жемісті меңгеруге және нағыз, дұрыс ортаны қалыптастыруға мүмкіндік береді, ал кез келген тілге ауыстырып отыру шет тілін игеру үрдісіне кері әсер етеді деп есептеді. Дегенмен, қазіргі таңда көптеген тіл мамандары (Auer, 1998; Gumperz, 1982; Heller, 1988; Li & Milroy, 1995; Myers-Scotton, 1993; Shin & Milroy, 2000, Tikunoff and Vazquez-Faria, 1982, Levine, 2003, Chen Liping, 2004) қарым-қатынас жасауда жетістікке жету мақсатында, әсіресе шет тілін оқытуда код ауыстыру қосалқы рөл атқаратындығын байқады. Мысалы, Skinner бойынша, шет тілін меңгеруде ана тілін алып тастау кері әсерін тигізеді және бүкіл ой мен зейін ана тілі арқылы қабылданатындықтан түсініктердің қалыптасу үрдісін баяулатады [14, 1-9 с.]. Америкалық ғалым V.Cook та сабақ барысында код ауыстырудың оң нәтижелі болатындығын қолдаған болатын: «Ана тілін қолдану грамматикалық ақпараттардың меңгерілуін оңтайландырып, кейбір қиын тапсырмалар мен түсініктердің түсіндірілуін жеңілдететіндігін және аудиторияны ағылшын тілін оқыту ортасына тартады деп санады» [15, 60].

Сондай-ақ, ғалымдардың қызығушылығы педагогтар сөздеріне код ауыстыру мәселелерін туындатады. Мұғалімдердің сөйлеуінде екі тілді алма-кезек қолдану кенеттен және ой елегінен өткізілмеген (Tikunoff, 1985; Ovando & Collier, 1985; Mattson & Burenhult, 1999), не болмаса әдейі, мақсатты бағытталған (Valdes-Fallis, 1978, Jacobson, 1981) түрде жүруі мүмкін. Кодты ауыстыру үрдісіне өзара байланысы екі түрлі. Бір ғалымдардың F. Chambers, 1991; Halliwell & Jones, 1991; Macdonald, 1993) пікірі бойынша, студенттерді нақ осы шет тілді ортаға жұмылдыру тек екінші тілде (шет тілді) білім алуға мүмкіндік береді. Басқа зерттеушілер шет тілін оқытуда ана тілін мүлде алып тастау «тілді оқыту мүмкіндіктерін» («the possibilities of language teaching») шектейді деп санайды. V. Cook оқу аудиториясын «код ауыстырудың қалыпты жағдайы» және код ауыстыру – «жоғары деңгейдегі кәсіби қызмет» ретінде қарастырады [16, 63-75 б.].

Ғалымдар арасында кодты ауыстырудың нақты анықтамасы туралы жалпы келісім жоқ. Күрделі құбылыс ретінде ол тілдік пәндердің барлық салаларында талқыланады. Бұл екі тілді қарым-қатынастың ерекшелігі ретінде қарастырылады, ал матрицалық тіл ережелерін бұзбай әртүрлі тіл элементтерінің реттілігінің қарапайымдылығы мен құрылымдық ерекшелігі екі тілдің білім деңгейінің жоғары деңгейін көрсетеді. Кодты ауыстыру «бір сөйлесімде екі тілдік ауытқуды жүйелі түрде баламалы пайдалану» деп анықталады. Лингвистикада кодты ауыстыру сөйлеуші екі немесе одан да көп тілге ауысқан кезде немесе бір сөйлесу контекстіндегі олардың ауытқуларынан пайда болады.

Көптілді тілде сөйлейтін бірнеше тіл – кейде бірнеше тілдегі элементтерді бір-бірімен байланысқан кезде пайдаланады. Осылайша, кодты ауыстыру – әрбір әртүрліліктің синтаксисі мен фонологиясына сәйкес бірнеше лингвистикалық вариацияларды қолдану. Кодты ауыстыру пиджин және креол сияқты басқа тілдік қарым-қатынастардан, несие аудару (трассалық қағаз) және тілдік аударма (тілдік кедергі) сияқты ерекшеленеді. Қарыз беру лексикаға, тілді құрайтын сөздерге әсер етеді және кодты ауыстыру бөлек мәлімдемелерде орын алады.

Кейбір ғалымдар кез келген терминді бірдей тәжірибеге сілтеме жасайды, ал басқалары тілдік байланыс құбылыстарының ресми тілдік қасиеттерін белгілеу үшін кодын араластыруды пайдаланады, ал көптеген тілдерде нақты сөйлесуді қолдану үшін код ауыстыруды қолданылады. Ауыспалы кодтар (сондай-ақ араластыру коды) лингвистикаға сөйлеу, сөйлем немесе дауыстық компонентті білдіреді, онда кенеттен, бір тілден басқа тілге немесе диалектке және керісінше спикерді ауысу [17].

Лингвистикаға араласу бір тілдің екінші тілге әсер етуінің салдарына жатады. Бұл құбылысты ауызша және жазбаша түрде көрсетуге болады. М.Вайнрейхтің айтуынша, лингвистикалық араласудың шарты лингвистикалық байланыс болып табылады, онда «екі тіл қауымдастығының арасындағы ауызша қарым-қатынасты» немесе оқу жағдайын жүзеге асыруға болады. «Бір және сол адамды кезекпен пайдаланатын болса, екі немесе одан да көп тіл байланыста болады». Осылайша, байланыстыру орындары тіл болып табылатын адамдар болып табылады.

Контакттілі тілдердің салдары көбіне кедергі болып табылады, яғни әр тілдің нормаларынан ауытқу жағдайлары, олар бірнеше тілмен танысу нәтижесінде екі тілде сөйлейді «Э.Хауген лингвистикалық араласуды екі жүйенің бір бөлігі болып табылатын немесе екі тіл жүйелерінің суперпозициясы ретінде біріктіру ретінде анықтайды.

Көптеген студенттерге код ауыстыру тиімді тілдерді меңгеруге ықпал етеді: олар күрделі сөздер мен түсініктерді түсінуге көмектеседі және өздерінің ана тілдеріндегі грамматиканың күрделі бөліктерін түсіндіреді, тәжірибелі ағылшын тілін меңгеруге көмектеседі. Жалпы алғанда, студенттер ауыстыратын код – бұл екінші тілді меңгеру үдерісіне ауысатын код болып табылады.

Зерттеу нәтижелері код ауыстыру оқытуға деген қызығушылықтың артуына ықпал етеді, өйткені тілдік материал туған немесе екінші тілге ауысу арқылы оңай үйренеді. Төмендегі мысалдарға назара аударсақ:

Мысалы:

M: Now you should put sentences in actively ideological order from one to six.

C1: So I didn't understand what to do

M: You should put the words given in task A on p.11, here A, B, C, D, E, F, you should put them into a logical order

C2: Рет-ретімен қоямыз ба соны?

M: Иә, рет-ретімен қоясыздар.

C1: Аа Т: What is navigate?

C1: Навигация ма?

M: It's a verb.

C2: мм, түсініп тұрм, айта алмай жатырм.

Бұл мысал да студент аудиторияда өз ана тілінде жауап берді және мұғалім де тиісті түрде жауап береді. Алдымен студенттерге тапсырманы түсіндіріп, оны қайталайды. Алайда, студент өзіне жақын қазақ тіліне ауысады.

Келесі мысалды қарайық:

M: It isn't very quiet also not very noisy.

C1: But in breaktimes there will be noisy especially in the коридор

M: to speak/say smth in a quiet voice under your nose.

C1: ыңқылдау, жаңағы, mumble

Бұл сөздерді ағылшын тілінде есте сақтау қиын болған кезде сөздікке байланысты орыс немесе қазақ тіліне ауысуын байқаймыз.

Тағы бір мысал:

M: If you're afraid of smth you try to sleep?

C1: Үйде, мысалға, қорқып жатсаң ұйықтап қалуға тырысасың ғой.

C2: Вот именно запугивать. Когда резко тебя запугивают. Там, например, привидение увидел.

Бір уақытта қазақ-орысша-ағылшынша тілдердің араласуы бір диалогта кездеседі. Бұл мысалда екі оқушы арасында тілдің таралуы көрсетіледі. Бірінші студент қазақ тілінде сөйлесуді ыңғайлы деп тапса, екінші оқушы орыс тілінде сөйлейді.

M: we should remember that we can't use must be in saying deduction and speculation.

C1: Maybe its: I think it must be neighbor's cat.

C2: May, might либо could болады. Просто can всегда opposite-та тұратын еді.

C1: Julie is going to be late болатын шығар да?

C2: Мхм, дұрыс, просто to-ді қоса салды

C3: to керек

Соңғы мысалдардан біз араласуды байқаймыз.

M: I would advice you to choose this company.

C1: I would advise you to choose this company.

C2: «advice» зат есімі мен «advise» деген етістіктің ұқсас болып келеді ма сонда?

C3: қалай ажыратады?

C3: I don't know

Жоғарыда аталған мысалдар лингвистикалық жағдайдың айқын белгілері. Зерттеу кезінде код ауыстырудың кейбір себептері анықталды. Қазақ-орыс-ағылшын код ауыстыру әңгімелесушілердің назарын аудару үшін, дәлірек мағынасы бар және нақты сөйлеуге арналған. Код ауыстыру белгілі бір топпен сәйкестендіру құралы ретінде де қызмет етеді. Оқушылар үшін қолайлы жағдайлар жасалып, тіл үйрену

процесі тиімдірек болады. Студенттер тіл үйрену процесінде қанағаттанбайды және оны сезінбейді. Алайда бұрын айтылғандай, респонденттердің көбісі тек ағылшын тілін тек мұғалім көтермелейді деп түсіндіреді, ал кодты теріс құбылыс деп санайды [18. 80 б.].

Нәтижелері

Кодтық ауысу бір тілден басқа тілге немесе диалектке тікелей ауысуға болатын сөйлеу немесе сөйлем құрамын білдіреді. Мұндай оқиға республикадағы тілдік жағдаятты көрсетеді. Қазақстандағы кейбір зерттеу орталықтары бар, сондықтан осы саладағы зерттеулер өте маңызды болып табылады. Қазақстандық азаматтардың көпшілігі екі тілде сөйлейді. Қазақстанда қазақ тілі ресми мемлекеттік мәртебеге ие, ал орыс тілі ресми тіл деп санағанда; сондай-ақ халықаралық ынтымақтастық пен коммуникация үшін кең ауқымды мүмкіндіктерді көрсететін ағылшын тілін зерттеуге ерекше назар аударылған. Жаһандану жағдайында әлеуметтік экономикадағы қазіргі заманғы өзгерістер кезінде этнос өкілдерінің өздерінің ана тілін, әдет-ғұрыптарын немесе мәдениетін, сондай-ақ Қазақстандағы тұрғылықты жері бар өзге тілдерді және мәдениеттерді елемуге ұмтылмауы маңызды [19. 37-43 б.].

Білім беру жүйесіндегі жаһандану үрдісі болашақ мамандар даярлауда жоғары оқу орындарының білім беру мақсаттарын айқындап, оны жаңғыртуды талап етіп отыр. Жолдаудағы жаһандық негізде уақыт талабына сай жас ұрпаққа жаңаша білім берудің жай-күйіне тоқталған Елбасы адами капитал сапасын жақсарту туралы төртінші басымдықта назар аударған. «Ең алдымен, білім беру жүйесінің рөлі өзгеруі тиіс. Біздің міндетіміз – білім беруді экономикалық өсудің жаңа моделінің орталық буынына айналдыру. Оқыту бағдарламаларын сыни ойлау қабілетін және өз бетімен іздену дағдыларын дамытуға бағыттау қажет, – дей келе, жоғары білім беру жүйесі сапасына ерекше назар аударылады, жоғары оқу орындарының кадрлық құрамына, материалдық-техникалық жабдықталу деңгейіне, білім беру бағдарламаларына қатысты бақылау мен талап күшейтілуі қажет», - деп барлық білім беру орындарына үндеу салады [20].

Біз ағылшын тілін үйреніп жүрген университет студенттерінің сөйлесуін зерттеп, қазақ-орыс-ағылшын тілдерінің код ауыстыруын айқындап, жақынырақ зерттеуге бел будық. Бүгінгі таңда үш тілді оқыту – жас ұрпақтың білім кеңістігінде еркін самғауына жол ашатын, әлемдік ғылым құпияларына үңіліп, өз қабілетін танытуына мүмкіндік беретін қажеттілік. Үш тілде оқыту – заман талабы десек, оны жүзеге асыру – ұстаздардың міндеті. Беріліп отырған мақаланың мақсаты код ауыстыру мен ағылшын тілін үйренудің ара қатынасын ажырату. Код ауыстыру білім алуда қызығушылық тудырады және студенттердің білім алуында маңызды да, тиімді рөл атқарады. Студенттердің айтуы бойынша код ауыстыру – қиын сөздердің мағынасы мен тез еске сақталуы, басқа тіл грамматикасын өз тілінде толық және жетік ұғынуға мүмкіндік береді. Мұның себебі күрделі тіл білімі мәселелерін ана тілінен екінші тілге код ауыстыру арқылы үйренген жеңілдік болып отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Седов К.Ф. Теоретическая модель психолингвистической персониологии // Вопросы психолингвистики. 2008. № 7. – С. 12-23.
2. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – С. 280.
3. Шейгал Е.И., Буряковский В.А. Лингвокультурология: языковая репрезентация этноса: Учеб.-метод. пособие к спецкурсу. – Волгоград: Перемена, 2002. – С. 177.
4. Кенжеқанова Қ.К., Жанабекова М.А. Қайталамалар саяси дискурстағы ықпал етуші прагматикалық амал ретінде // Вестник Кокшетауского государственного университета им. Ш.Уалиханова. № 2, 2016. – С. 62-65
5. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002. – С.250-275.
6. Есімғалиева Т.М. Көптілді білім беруде болашақ педагогтардың тілдік мәселесі. Абай атындағы ҚазҰПУ-ң хабаршысы «Педагогика ғылымдары» сериясы. 2018. № 3 (59). – Б. 93-97.
7. Koziol Jessica Marie. Code Switching between Spanish and English in Contemporary American Society. BA honors project, St. Mary's College of Maryland. Baltimore, 2000. – P. 60-65.
8. Вайнрайх У. Языковые контакты. Состояние и проблемы исследования. Благовещенск, 2000. 264 с.
9. Данилова С.А. Кодовые переключения в дискурсе преподавателя иностранного языка // грамота, 2016, № 11(53). – С. 86-90
10. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2005-2010 год. (Указ Президента республики Казахстан от 11 октября 2004 года № 1459 «Казахстанская правда» от 16 октября 2004 года № 237).

11. Казахстанские школы в рамках трехязычия полностью внедряют английский язык преподавания в 2023-2024 году // [Электронный ресурс] Режим доступа: http://www.expresskz/news/?ELEMENT_ID=60761.

12. Ибраева Қ.Е., Тұрғанбаева Т.Т. Шетел тілін оқыту үрдісінде мәдениетаралық құзыреттіліктің маңызы // Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки», №1(53), 2017 г. – С. 88-92.

13. Адилбаева А.А. Елубаева П.К. Когнитивно – лингвокультурологическая методология как концептуальная основа современного иноязычного образования в республике Казахстан // Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки», №2(58), 2018. – С. 12-15.

14. Martin-Jones M. Bilingual classroom interaction: A review of recent research // Language Teaching. Vol. 33 (1), 2010. P. 1-9.

15. Macaro E. Target language, collaborative learning and autonomy. Clevedon: Multilingual Matters, 1997. P. 60.

16. Cook V. Second Language Learning and Language Teaching. 3rd ed. – London: Arnold, 2001. – P. 63-75.

17. Кадеева М.И., Ташимханова Д.С. Полязычие как базовая стратегия поликультурной языковой среды // Язык и межкультурное общение: Толерантность – Коммуникация – Текст: материалы междунар. научн. конф. – Астана: Изд-во ТОО «KazServicePrint LTD», 2015. – С. 37-43.

18. MacSwan J. Code-switching and grammatical theory. In T. Bhatia and W. Ritchie. Handbook of Multilingualism (2nd ed.). Cambridge: Blackwell, 2015. 167 p.

19. Шайбакова Д.Д. Синхронно взаимодействие языков и культур в коммуникации. // Вестник КазНПУ им. Абая, серия филологическая. 2014. № 2(48). – С. 80-86.

20. Анаятова Р.К., Джанпейсова Ж.М. авиациялық ағылшын тілін оқытуда студенттердің мәдениетаралық коммуникативті құзіреттіліктерін қалыптастыру // Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Педагогические науки», №2(58), 2018. – С. 197-201.

МРНТИ 15.81.21.

Ташимова Ф.С.¹, Ризулла А.Р.²

^{1,2} Казахский национальный университет им. аль-Фараби
Алматы, Казахстан

К МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ПСИХОЛОГИИ В ВУЗЕ В РУСЛЕ ТЕОЦЕНТРИЧЕСКОЙ КОНЦЕПЦИИ В.ФРАНКЛА

Аннотация

Статья направлена на рекомендации, связанные с методикой преподавания психологии в русле концепции В.Франкла. Авторами отмечаются стержневые положения теории Франкла о смысле жизни, на которые необходимо акцентировать внимание в процессе преподавания, чтобы такие понятия как духовность, судьба, субъект «не висели» в абстрактной форме. В связи с основными понятиями концепции Франкла, авторами предложены стратегии и техники, стимулирующие становление субъекта профессиональной деятельности в процессе преподавания психологии: это методики «Сократовский диалог», методика парадоксальной интенции, методика дерекфлексии и другие рекомендации, обеспечивающие преодоление факторов, препятствующих личностному росту субъекта. Кроме того, в качестве самостоятельной работы обучаемым предлагается комплекс упражнений арт-логотерапии («Дом моего будущего», «Рюкзак», «Дороги, которые я выбираю»), направленный на осмысление и осознание молодёжью смысла собственной жизни.

Ключевые слова: субъект, Сверх-смысл, уникальные смыслы, духовное бессознательное, смысл жизни, смысл любви, смысл смерти, смысл страдания, смысл работы, сократовский диалог, парадоксальная интенция.